

УДК 378.011.3-051+130.2

*Лідія ХОМИЧ, доктор педагогічних наук,
професор, заступник директора з наукової
роботи Інституту педагогічної освіти і
освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН
України*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД – МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті проаналізовано підготовку вчителя у філософсько-культурологічному аспекті, схарактеризовано культурологічний підхід як методологічну основу формування професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: *підготовка вчителя, культурологічний підхід, професійно-педагогічна культура вчителя.*

Посилення уваги до проблем культури на всіх рівнях її функціонування зумовлено низкою об'єктивних чинників, що визначають необхідність наукових пошуків у галузі культурологічного знання, серед них: поглиблення процесу осмислення феномена культури як явища, що пронизує всі сфери соціального буття; становлення гуманістичної парадигми в якості домінанти соціокультурного процесу; актуалізація соціально-гуманітарного пізнання і гуманітарного мислення тощо. Соціокультурна ситуація в суспільстві вимагає переосмислення еволюції освітніх процесів з позицій інтеграції освіти і культури.

Сучасний розвиток цивілізації, посилення її культурного потенціалу і соціальної ролі особистості – усе це ставить принципово нові вимоги до вчителів. Педагогічна діяльність дедалі більше стає сферою практичного людинознавства, однією з провідних умов розвитку особистості людини.

За словами Івана Зязюна, «високе звання «вчитель» набуває свого справжнього змісту тільки тоді, коли воно невід'ємне від поняття культура» [2, с.10], це є ознакою високого рівня загального і професійного розвитку особистості, її духовного потенціалу. «Зміст культури впливає не лише на темпи діяльності, прискорюючи чи уповільнюючи їх, але й визначає її змістовне цілеспрямовання. Думки, погляди, рішення, які зумовлюють різні сфери суспільної практики, підтримуються логікою культури» [1, с. 6-7].

В основу професійної підготовки вчителя, зокрема і мистецьких дисциплін покладають спільні цілі, зокрема такі: формування здібностей до самоосвіти, саморозвитку, співробітництва; формування досконалих навичок спілкування в різних життєвих ситуаціях; усвідомлення загальнолюдських цінностей; формування здатності до творчого вирішення проблем; розвиток майстерності; формування ефективної адекватної самооцінки [5, с. 291].

Існують різні методологічні підходи щодо підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін, які мають на меті перебудувати освітній процес згідно вимог суспільства. Вхідження вітчизняної освіти до європейського освітнього простору вимагає від учителя зміни методологічних засад педагогічної діяльності, професійної активності і мобільності, здатності до сприйняття інноваційного

досвіду. Відображенням цих змін є культурологічний підхід, який передбачає опанування вчителем загальною та професійно-педагогічною культурою, активне засвоєння педагогічних теорій, цінностей, технологій.

Культурологічний підхід в епіцентр ставить Людину як вільну особистість. Він ґрунтується на унікальності кожного суб'єкта навчальної діяльності, на забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості. Метою професійної підготовки стає людина культури, змістом – культура, як середовище, а культуротворчість – як спосіб розвитку людини в культурі [6, с.27].

Слід зазначити, що культурологічний підхід реалізується в контексті загальнофілософського розуміння культури, що розглядається на рівні буденної і теоретичної свідомості. У буденній свідомості культура представлена неоднозначно: по-перше її розуміють як щось нормативне, задане як зразок, на який повинні орієнтуватися представники конкретного суспільства або професійної групи; по-друге – ототожнюють з освітою, інтелігентністю людини; по-третє – пов'язують з характеристикою місця і способу життя людини [3].

Отже, культуру розглядають як форму і процес організації суб'єктом своєї життєдіяльності, розвитку і самовираження в творчій діяльності й спілкуванні. Відповідно культура вчителя – це його здатність до розвитку і вдосконалення своїх творчих можливостей у розв'язанні нестандартних завдань, у здійсненні своїх професійних обов'язків.

Звернення до культурологічного підходу як методологічної основи у педагогічних дослідженнях дало змогу вченим виділити в професійно-педагогічній культурі викладача три основні компоненти: аксіологічний, технологічний та особистісно-творчий. *Аксіологічний компонент* – це сукупність загальнолюдських цінностей. *Технологічний компонент* включає в себе способи і прийоми педагогічної дії викладача. *Особистісно-творчий компонент* передбачає оволодіння цінностями педагогічної культури, коли викладач може перетворювати, інтерпретувати їх, що визначається як рисами його особистості, так і характером його науково-педагогічної діяльності [4, с. 42]. Сформованість цих компонентів у майбутнього вчителя характеризує рівень його методологічної культури.

Науковці зазначають, що методологічна культура вчителя є передумовою його високого професійного розвитку. До змісту методологічної культури відносить знання, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення. Особливістю методологічної культури є здатність вчителя до суб'єктивного розуміння педагогічного процесу.

Праця вчителя в нашому суспільстві має бути спрямована насамперед на розвиток і виховання особистості школяра в процесі спільної з ним діяльності. Саме тому, особливе значення необхідно надавати культурологічному аспекту підготовки майбутніх учителів, переміщуючи акцент з традиційного засвоєння відповідної інформації на розвиток загальної культури, їх почуттів, навичок поведінки, що утворюють центр, навколо якого об'єднуються знання і вміння, формуючи неповторну індивідуальність особистості.

У цьому контексті найбільшу увагу потрібно приділити підвищенню загального рівня гуманітарної культури. Це важливо тому, що об'єктом діяльності вчителя є процес формування і становлення людини, який здійснюється в певному

соціальному середовищі. Наше суспільство переживає складний період історичного розвитку. У такий переломний період перед державою і кожним громадянином стоїть завдання перебудови суспільства, вдосконалення його на підвалинах цивілізованості і культури.

Саме гуманітаризація освіти сприяє ґрунтовному загальнокультурному розвитку, формуванню цілісної особистості; така освіта є передумовою і суттєвим чинником професійного становлення і самореалізації людини.

Завданням професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів слід вважати формування і розвиток особистості вчителя-вихователя, який має творчу індивідуальність. Провідну роль у підготовці майбутнього вчителя відіграють як професійно-педагогічна культура так і індивідуально-психологічні знання, що сприяють загальнокультурному розвитку особистості.

Загальнокультурний рівень особистості вчителя залежить від таких чинників: *мистецької культури*, що формується в процесі ознайомлення з різними видами мистецтв у суспільному житті (театр, музеї, картинні галереї, виставки образотворчого мистецтва, кіно тощо); *соціально-психологічної культури* як форми і процесу організації суб'єктом своєї життєдіяльності на побутовому рівні; *інтелектуальної культури*, яка формується в процесі навчальної діяльності в педагогічному закладі і забезпечує розвиток мислення й мовлення, навичок спілкування, організації наукових досліджень та ін.; *професійної культури*, як уміння творчо організувати цілісний освітній процес. Тобто формування загальної і професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя відбувається цілісно.

Зокрема, соціально-психологічна культура дає змогу вчителю створювати адекватні уявлення педагогічних ситуацій на основі рефлексивно-цільового аналізу міжособистісних відносин, спільної діяльності, а також соціально-психологічні уявлення про учнів; спрямовувати самокорекцію соціально-пізнавальної активності школярів, наближення її до вимог зони найближчого розвитку; створювати позитивні емоційні умови для планової самоорганізації кожним школярем соціально-пізнавальної діяльності, забезпечити своєчасне входження у світ духовних цінностей. Таким чином, з розвитком соціально-психологічної культури вдосконалюються форми професійної свідомості вчителя, активізується прагнення до самовдосконалення. Тому формування вчителя є складним процесом безперервного цілеспрямованого збагачення індивідуальності.

Процес формування особистості вчителя, повинен здійснюватися за законами краси, тобто важливим компонентом мети професійної підготовки є естетичний аспект. Розвиток естетичних можливостей, здібностей і почуттів має велике значення для загального формування культури особистості. Тому естетичне повинно бути компонентом змісту професійної підготовки.

Зарубіжні спеціалісти визначили чотири основні шляхи естетизації педагогічного процесу: *перший* – розробка інтегрованого курсу (поєднання образотворчого, музичного, хореографічного, драматичного мистецтв); *другий* – доповнення змісту кожної навчальної дисципліни естетичним компонентом; *третій* – орієнтація на періодичне проведення тематичних занять – блоків з інтегрування окремих мистецтвознавчих і загальноосвітніх дисциплін навколо спільних для них понять; *четвертий* – використання мистецтва як базової основи загальної освіти з викладанням дисципліни, наприклад «Образотворче мистецтво і математика», «Хореографія і література» тощо.

Отже, ефективність педагогічної підготовки майбутніх учителів значною

мірою залежить від естетичного компоненту. Естетизацію процесу освіти майбутніх учителів забезпечує використання форм, методів і засобів мистецтва, що сприяють формуванню педагогічної культури. Завдяки глибокому проникненню мистецтва в освітній процес створюються можливості для гармонійного всебічного розвитку особистості студента. Його використання в освітньому процесі створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності студентів, сприяє реалізації їхнього творчого потенціалу. Оскільки мистецтво є складовою частиною духовної культури суспільства і специфічним видом практично-духовного освоєння світу, воно має неocenенне значення для цілісного суспільного виховання особистості, її емоційного, естетичного та інтелектуального розвитку.

Висновок: сформованість методологічної культури майбутнього вчителя, основу якої складає культурологічний підхід, визначається рівнем загальної і професійно-педагогічної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії : навч. посіб. Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 303 с.
2. Зязюн І. А. Формування особистості радянського вчителя. К. : Т-во "Знання" УРСР, 1989. 48 с.
3. Кравцов В. О. Теоретичні підходи до інтерпретації методологічної культури майбутнього вчителя. URL : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n3_2009_st_2/
4. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти. *Педагогічні науки*. Наукові праці. Том 50. Вип. 37. 2006. Чорноморський державний університет імені Петра Могили. С.39–43.
5. Побірченко О. Сучасні методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін у вищому навчальному закладі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. №6 (Ч. 2). 2012. С.291–298.
6. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.